

O'ZBEKISTONDA TURIZM SOHASINI KENGAYTIRISHNINIG IQTISODIYOTGA TASIRI

Xidirov Alimardon Dagarovich

Samarqand davlat arxitektura qurilish universiteti tayanch doktoranti.

ORCID raqam 0000-0001-5281-9411

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17901983>

Annotatsiya. Ushbu maqola O'zbekistonning turizm sanoatining kengayishi uning iqtisodiyotiga sezilarli ta'sirini o'rganadi. Mamlakat turizmni iqtisodiy o'sishning asosiy omili sifatida birinchi o'ringa qo'ygani sababli, maqolada ushbu sektor bandlik, valyuta tushumlari, infratuzilmani rivojlantirish va umumiy milliy yalpi ichki mahsulotga qanday hissa qo'shganini ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: O'zbekiston, turizm sanoati, iqtisodiy o'sish, valyuta, infratuzilmani rivojlantirish, madaniy meros, yalpi ichki mahsulot, bandlik, barqaror turizm, davlat siyosati, turizmning o'sishi, iqtisodiy ta'sir, O'zbekiston turizm muammolari, mintaqaviy rivojlanish, turizm sektorini kengaytirish.

Abstract. This article examines the significant impact of the expansion of Uzbekistan's tourism industry on its economy. As the country prioritizes tourism as a key driver of economic growth, the article examines how the sector contributes to employment, foreign exchange earnings, infrastructure development, and overall national gross domestic product.

Keywords: Uzbekistan, tourism industry, economic growth, currency, infrastructure development, cultural heritage, gross domestic product, employment, sustainable tourism, public policy, tourism growth, economic impact, Uzbekistan's tourism problems, regional development, expansion of the tourism sector.

Ключевые слова: Узбекистан, индустрия туризма, экономический рост, валюта, развитие инфраструктуры, культурное наследие, валовой внутренний продукт, занятость, устойчивый туризм, государственная политика, рост туризма, экономическое влияние, туристические проблемы Узбекистана, региональное развитие, расширение туристического сектора.

Kirish

O'zbekistonda turizm sohasi so'nggi yillarda iqtisodiy o'sishning eng muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo'ldi. O'zbekiston hukumati o'zining madaniy merosi, tarixiy obidalar va go'zal tabiatining ulkan salohiyatini xalqaro sayyohlarni o'ziga jalb etuvchi va shu orqali iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishga hissa qo'shadigan asosiy boylik sifatida tan oldi. Tez rivojlanayotgan turizm infratuzilmasi bilan mamlakat transport tarmoqlari, mehmondo'stlik xizmatlari va raqamli texnologiyalarga katta sarmoya kiritdi, bularning barchasi tashrif buyuruvchilar tajribasini oshirish va xalqaro turizmni rivojlantirishga qaratilgan. O'zbekiston Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, so'nggi o'n yil ichida mamlakatimizga tashrif buyurgan xalqaro sayyohlar soni to'rt baravardan ko'proq oshgan va 2022-yilda 7 millionga yaqin tashrif buyuruvchiga yetgan, bu 2016-yildagi 1,9 milliondan sezilarli darajada oshgan.

Ushbu o'sib borayotgan sayyohlar oqimi davom etishi prognoz qilinmoqda, prognozlarga ko'ra, 2025 yilga kelib bu soha milliy YaIMning 10 foizigacha hissa qo'shishi mumkin.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Turizm va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi munosabatlar o'nlab yillar davomida iqtisodiy tadqiqotlarning asosiy nuqtasi bo'lib kelgan. Ko'plab tadqiqotlar turizmning milliy iqtisodiyotlarga, xususan, rivojlanayotgan mamlakatlarga qo'shgan ko'p qirrali hissasini ta'kidladi. O'zbekiston sharoitida olimlar turizmning diversifikatsiya va mintaqaviy rivojlanish katalizatori sifatidagi roliga ko'proq e'tibor qaratmoqda. Kimenyi va Mwega (2015) tomonidan o'tkazilgan tadqiqotga ko'ra, turizmning to'g'ridan-to'g'ri iqtisodiy ta'siri birinchi navbatda ish bilan ta'minlash, valyuta tushumlari va infratuzilmani yaxshilash orqali ko'rinadi.

Bu xulosalar O'zbekistonning turizm sektorida aks ettirilgan bo'lib, u yerda hukumat iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish bo'yicha uzoq muddatli rejaları doirasida sanoatni kengaytirishga strategik e'tibor qaratgan (OTB, 2020 yil).

O'zbekistonda turizmni rivojlantirishning eng muhim omillaridan biri transport-kommunikatsiya tarmoqlarini takomillashtirish bo'ldi. Jahon banki (2021 yil) hisobotiga ko'ra, yangi parvoz yo'nalishlarini joriy etish va transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish aloqani sezilarli darajada yaxshilagan, bu xalqaro va mahalliy sayyohlar kelishining ko'payishiga olib kelgan. Shunga muvofiq, O'zbekiston xalqaro sayyohlar uchun viza talablarini yumshatish bo'yicha ham qadamlar qo'ydi, bu esa qo'shni davlatlardan ham, uzoqroq mintaqalardan ham sayyohlik kelishining ko'payishi bilan bog'liq (UNWTO, 2023). UNWTO (2023) ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilda O'zbekistonga xalqaro sayyohlar kelishi 10,2 foizga o'sgan, bu tendentsiya davom etishi kutilmoqda, prognozlarga ko'ra, turizm sektori 2025 yilga kelib milliy yalpi ichki mahsulotga 9,7 foiz hissa qo'shadi.

Bundan tashqari, turli tadqiqotlar turizmning kengroq iqtisodiy ta'sirini o'rganib chiqdi, bunda chakana savdo, qishloq xo'jaligi va xizmat ko'rsatish kabi sohalarga e'tibor qaratildi, bu esa sayyohlik xarajatlarining oshishidan foyda keltiradi. Masalan, Song va Li (2020) tomonidan olib borilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, turizm ko'pincha bilvosita iqtisodiy foyda keltiradi, shu jumladan mahalliy tovarlar va xizmatlarga talabning oshishi, shuningdek, mehmondo'stlik sektorida barqaror rivojlanish amaliyotiga ko'proq e'tibor qaratiladi. Bu topilmalar O'zbekistonda ayniqsa dolzarb bo'lib, hukumat turizmni mahalliy iqtisodiy faoliyat bilan integratsiyalash, qishloq va kam rivojlangan hududlar ham turizmdan iqtisodiy foyda olishini ta'minlash bo'yicha birgalikda sa'y-harakatlarni amalga oshirdi (Jahon banki, 2021 yil).

Ushbu ijobiy o'zgarishlarga qaramay, adabiyotda bir qator muammolar aniqlandi. Rojerson (2019) va Inskeep (2018) kabi tadqiqotchilar turizmning nazoratsiz o'sishi, ayniqsa, O'zbekistondagi kabi nozik ekotizim va boy tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan hududlarda atrof-muhit degradatsiyasiga va madaniy meros eroziyasiga olib kelishi mumkinligidan ogohlantirmoqda. O'zbekiston sayyohligining katta qismi YuNESKOning Butunjahon merosi ob'ektlari va Samarqand va Buxoro kabi Ipak yo'li bo'yidagi qadimiy shaharlar atrofida yo'naltirilgani bu xavotirlarni yanada kuchaytirmoqda. Shunday qilib, iqtisodiy o'sishni barqarorlik bilan muvozanatlash mamlakatning turizm siyosatida muhim masala bo'lib qolmoqda (OTB, 2020).

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotning metodologiyasi turizm tarmoqlarini kengaytirishning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'sirini baholashga mo'ljallangan sifat va miqdoriy tadqiqotlarning kombinatsiyasi hisoblanadi. Tadqiqot turizm sektorining iqtisodiy rivojlanishdagi rolini har tomonlama baholash uchun empirik ma'lumotlarni tahlil qilish va sifat nuqtai nazaridan foydalangan holda aralash usullardan foydalanadi.

Turizmdan kelganlar va daromadlar: Xalqaro turistlar kelishi, turizm xizmatlaridan tushgan daromadlar va valyuta tushumlari haqidagi ma'lumotlar hukumatning rasmiy hisobotlaridan hamda O'zbekiston Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi, UNWTO va Jahon banki kabi xalqaro tashkilotlardan to'plangan. Asosiy ma'lumotlarga turistlar kelishining yillik o'sishi, turizmning YaIMga qo'shgan hissasi va turizm bilan bog'liq daromad oqimlari kiradi.

O'zbekistonning asosiy turizm hududlari, jumladan, Toshkent, Samarqand va Buxoro bo'yicha chuqur amaliy tadqiqotlar o'tkazildi. Ushbu amaliy tadqiqotlar mahalliy hukumat siyosati, infratuzilma investitsiyalari va turizm xizmatlari innovatsiyalarini tahlil qilishni o'z ichiga oladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston sayyohlik tarmoqlarining kengayishi uning iqtisodiyoti uchun sezilarli ijobiy natijalar berdi, buni iqtisodiy ko'rsatkichlarning turli asosiy ko'rsatkichlari, jumladan, YaIM hissasi, bandlikni shakllantirish, valyuta tushumlari va mintaqaviy rivojlanish ko'rsatmoqda.

Miqdoriy va sifat ma'lumotlarini o'zida mujassam etgan sayyohlik sektorining ko'p qirrali tahlili turizmning iqtisodiy o'sishning muhim omiliga aylanganligini ko'rsatadi, garchi uzoq muddatli barqarorlikka erishishda muammolar saqlanib qolsa ham.

1. YaIM va iqtisodiy o'sishga qo'shgan hissasi

Turizmning O'zbekiston yalpi ichki mahsulotiga qo'shgan hissasi so'nggi o'n yil ichida jadal sur'atlarda o'sib bordi, bu hukumatning ushbu sohani iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishning asosi sifatida ilgari surish bo'yicha sa'y-harakatlari bilan uyg'unlashdi. 2022-yilda turizm milliy yalpi ichki mahsulotning qariyb 6,5 foizini tashkil etdi, bu 2016-yildagi atigi 3,2 foizdan keskin o'sdi (O'zbekiston Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi, 2022 yil). Prognozlar shuni ko'rsatadiki, 2025 yilga borib turizm yalpi ichki mahsulotning 9,7 foizigacha hissa qo'shishi mumkin, bu esa infratuzilmaga investitsiyalar va sektorning raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan siyosat islohotlari bilan bog'liq. Ushbu o'sish traektoriyasi turizmning iqtisodiy izi barqaror o'sib borishini ko'rsatib, bu sohani O'zbekistonning kelajakdagi iqtisodiy strategiyasining muhim tarkibiy qismi sifatida belgilab beradi.

2. Valyuta tushumlari

Turizmdan tushgan valyuta tushumlari ham sezilarli darajada oshgan. 2022-yilda sektor 2016-yildagi 650 million dollarga nisbatan 2,1 milliard dollardan ortiq daromad keltirdi (UNWTO, 2023).

Ushbu keskin o'sishni xalqaro sayyohlar kelishining o'sishi va tashrif buyuruvchilarning, xususan, AQSh, Rossiya va Xitoy kabi qimmat bozorlarda ko'proq xarajatlari bilan bog'lash mumkin.

Prognozlar shuni ko'rsatadiki, 2025 yilga kelib turizmdan tushgan daromad 3,5 milliard dollardan oshishi mumkin, chunki xalqaro sayyohlar soni har yili 7-10 foizga o'sishi kutilmoqda, viza siyosatining yaxshilanishi va yangi turizm yo'nalishlarining rivojlanishi tufayli yangi bozorlar ochilishi kutilmoqda

3. Bandlikni shakllantirish

Turizm sektori ish o'rinlari yaratishda, ayniqsa, tarixan bandlik darajasi past bo'lgan hududlarda hal qiluvchi rol o'ynadi. O'zbekiston Milliy Statistika Qo'mitasi (2023) ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilda turizm sanoatida 250 mingdan ortiq to'g'ridan-to'g'ri ish o'rinlari yaratildi, bu 2021-yilga nisbatan 20 foizga ko'pdir. Mehmondo'stlik, chakana savdo, transport va xizmat ko'rsatish kabi sohalar hisobiga bilvosita ish o'rinlari yaratildi. yana ham kengayib, turizm bilan bog'liq umumiy bandlik taxminan 1,2 million kishiga yetdi. Kelgusi besh yil ichida turizm bilan bog'liq sohalarida bandlik har yili o'rtacha 5-6 foizga o'sishi kutilmoqda, bu esa qishloq va kam rivojlangan hududlarda ishsizlik darajasini pasaytirishga xizmat qiladi.

Turizmning kengayishi, shuningdek, mahalliy aholiga mehmondo'stlikni boshqarish, ekskursiya va mijozlarga xizmat ko'rsatish bo'yicha tajriba orttirishga yordam beradigan kasbiy ta'lim va malaka dasturlarini rivojlantirishga turtki bo'ldi. Ushbu dasturlar mahalliy ishchi kuchining bandligini oshirdi va kengroq ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish maqsadlariga hissa qo'shdi.

4. Mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish

Turizm tarmoqlarini kengaytirishning eng muhim afzalliklaridan biri mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirish bo'ldi. Turizm, ayniqsa, infratuzilmani rivojlantirishga ustuvor ahamiyat berilgan Samarqand, Buxoro va Xiva kabi hududlarga ta'sir ko'rsatdi. Transport sohasiga, jumladan, yangi avtomobil yo'llari, aeroportlar va temir yo'l aloqalarini qurishga yo'naltirilgan investitsiyalar ushbu hududlarning xalqaro va mahalliy sayyohlar uchun qulayligini oshirdi. Masalan, 2021-yilda Samarqand xalqaro aeroportini kengaytirish va 2022-yilda Toshkent-Samarqand tezyurar temir yo'l liniyasining rivojlanishi ushbu shaharlarga sayyohlik tashrifini 25 foizga oshirdi.

2022-yilda o'tkazilgan mintaqaviy tadqiqot shuni ko'rsatdiki, turistlar oqimi yuqori bo'lgan hududlarda ishbilarmonlik faolligi va turizm bilan bevosita bog'liq bo'lgan tovarlar va xizmatlarga talab ortishi hisobiga mahalliy YaIM 15-18 foizga o'sgan. Bundan tashqari, turizm kichik va o'rta korxonalarining (KO'B) mehmondo'stlik, hunarmandchilik, oziq-ovqat ishlab chiqarish va transportda o'sishiga yordam berdi va mahalliy iqtisodiyotga sezilarli turtki berdi.

5. Atrof-muhit va madaniy ta'sir

Turizmni kengaytirishning iqtisodiy foydalari aniq bo'lsa-da, uning ekologik va madaniy ta'siri bilan bog'liq xavotirlar mavjud. O'zbekiston Atrof-muhitni muhofaza qilish vazirligining dastlabki ma'lumotlariga ko'ra (2023-yil) turistlar zichligi yuqori bo'lgan hududlarda, xususan, suv bo'ylab sayyohlik bilan bog'liq faoliyat.

XULOSA

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda sayyohlik tarmoqlarining kengayishi milliy iqtisodiyotga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatib, yalpi ichki mahsulot o'sishi, valyuta tushumlari va mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishga sezilarli hissa qo'shmoqda. Shu bilan birga, topilmalar turizmga asoslangan o'sishning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlash uchun hal qilinishi kerak bo'lgan muhim muammolarni ham ta'kidlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Портер Майкл Э. Конкуренция. пер. с англ. М.: Издательский дом «Вильямс», 2005, 608 с.
2. Кабушкин Н.И. Менеджмент туризма: учебник / Н.И. Кабушкин. 6-е изд., стер. - Мн.: Новое издание, 2006. - 408 с.
3. Квартальнов В.А. Туризм: Теория и практика: Избр. труды: В 5 т. - Т.4. Иностранный туризм. - М.: Финансы и статистика, 1998.-312с.
4. Количественные методы в экономических исследованиях/ Под. ред. М.В.Грачевой, Л.Н. Фадеевой, Ю.Н.Черемных. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004.
5. Кульман А. Экономические механизмы: Пер с франц. М.: Прогресс «Универс», 1993.
6. Макконел К., Брю С.Л., Кэмпбел. М. Экономикс: принципы, проблемы и политика. Т.: Республика, 1992. 346 с.
7. Новиков В.С. Инновации в туризме. — М.: Издательский центр Академия, 2007. - 208 с.
8. Сафаров Б.Ш. Миллий туризм бозорини инновацион ривожлантиришнинг методологик асослари // Монография – Т.: Фан ва технология, 2016. – 184 б.
9. Пардаев М.Қ., Атабаев Р. Туризм асослари. Самарқанд, СамИСИ. 2006 - 74 б
10. uzbekturizm.uz маълумотлари.
11. www.stat.uz- Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси
12. cer.uz Iqtisodiy tadqiqotlar markazi